

הוראה ושיח באקדמיה בזמן מלחמה המלצות וכלים להתמודדות עם מתחים בכיתה

דצמבר 2023

צוות התוכנית לניהול הגיוון, הכללה ושייכות, מבית המרכז הבין-תרבותי לירושלים, ניסח המלצות שמטרתן לסייע בהיערכות לשנת הלימודים האקדמית ולהוראה בתקופת המלחמה (בהוראה פרונטלית וגם מקוונת/היברידית).

אנו נמצאים בימים של מלחמה. המצב העכשווי, המאופיין בחששות לביטחון האישי והמשפחתי, דאגות לעתיד לבוא וחוסר ודאות צפוי להשפיע על המפגש במרחב האקדמי. נוספים על החששות הללו אתגרים להמשך למידה ועבודה משותפת, חשש להגיע לקמפוס ואפילו חשדנות הדדית.

הוראה אפקטיבית בכיתה מגוונת בעת הזאת הפכה מורכבת ומאתגרת. היא מאופיינת בדילמות כגון: האם לאפשר שיח על המצב? האם להימנע משיח שעלול להיות נפיץ ולכלול דעות ורגשות מורכבים? כיצד להתמודד עם התבטאויות שמערערות את תחושת הביטחון של הלומדים? בצד זאת, נדרשת התמודדות עם חששות הדדיים במרחבי למידה המשותפים ליהודים וערבים בכל תצורות הלמידה - פרונטלית, מקוונת או היברידית. כל אלה הם אתגרים פדגוגיים ואקדמיים חדשים הנובעים מהמצב.

התקופות האחרונות, והמצב הייחודי העכשווי, הדגישו את הצורך בקיומם של כלים המאפשרים התמודדות במרחב האקדמי, מתוך הבנה ששיח שיווצר בין הסגל האקדמי לבין הסטודנטים ובקמפוס ככלל ישפיע על היחסים העתידיים ועל השותפות בין מגוון הזהויות, ועל זהותה של החברה הישראלית.

מركز الحوار بين الثقافات في القدس
המרכז הבין-תרבותי לירושלים
The Jerusalem Intercultural Center

המרכז לניהול
גיוון הכללה ושייכות

המלצות

1 הכנה אישית

הוראה בזמני מלחמה עלולה להפגיש אותנו עם אמירות טעונות ו/או התנהגויות שעלולות להתפרש באופנים שונים שיפרו את תחושת הביטחון של הלומדים. כהכנה מקדימה נמליץ לבקש מהמוסד קווים מנחים להתנהלות ולשיח. במקביל, נמליץ לחשוב על הגבולות שהיינו רוצים שיישמרו במרחב הלימודי-אקדמי שלנו. אילו אמירות לגיטימיות מבחינתנו ואילו אמירות אינן לגיטימיות וכיצד נרצה לפעול למולן? בצד אמירות, נרצה גם לחשוב ולהיערך מבעוד מועד להתנהגויות נפיצות שיייתכן ויהיו סטודנטים/ות שינקטו בהן.

2 תיאום ציפיות מקדים

נמליץ לפני תחילת ההוראה בקורס (פרונטלית, מקוונת ו/או היברידיית) לשלוח מייל מקדים שבו יוגדרו כללים וייערך תיאום ציפיות שיאפשר הוראה מיטבית. במייל נתאר את היחס שלנו לשיח פוליטי בשיעור ונתייחס לאופן ההתנהגות המצופה מהסטודנטים/ות בזמני השיעורים ובקבוצות הוואטסאפ הלימודיות (אם ישנן). במקרה שהסטודנטים פונים אליכם בשאלות ו/או בנושאים רגישים הקשורים למצב - ודאו כי הם מקבלים מענה בהתאם לצורך, מטעם המחלקה בה הם לומדים ו/או גופי המוסד האקדמי השונים.

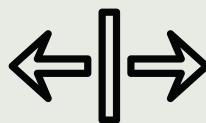
3 פתיחת השיעור הראשון

את פתיחת השיעור הראשון נקדיש לחזרה על כללי ההתנהגות והשיח בכיתה ועל תיאום הציפיות שמטרתו לשמור על יכולתנו ללמד באופן מיטבי (ראו הצעות בהמשך). יש לעשות הבחנה בין כיתות גדולות והוראה בהיקף של עשרות סטודנטים/ות לבין היקף לומדים מצומצם. יש להבחין בין הוראה שעיקרה פרונטלית, סדנאית או שבמסגרתה נדרשת למידה בצוותים. מומלץ להזכיר את מטרת המרחב האקדמי ולהזמין למיקוד במטרות הלמידה ורכישת ההשכלה הגבוהה, ואם יש מקום גם על רכישת היכולת להתמודד עם סוגיות כאלו גם בעתיד לאחר סיום הלימודים.

4 התמודדות מול אירועים נפיצים

הכנה מקדימה והפצה של הכללים ללמידה מיטבית נועדו לצמצם אירועים נפיצים, אך עדיין ייתכן וניתקל בהתבטאויות ו/או התנהגויות של סטודנטים/ות שייפרו את יכולתנו להמשיך בשיעור וידרשו התייחסות. במצבים אלה, נמליץ להיעזר בכללי הדיאלוג האפקטיבי והמוגן (מצורפים בהמשך). בנוסף, נמליץ לפעול באחד משלושה אופני התמודדות (בהתאם להיקף הלומדים, לתצורת השיעור, לתחום הדעת הנלמד ולתחושת המסוגלות של המרצה). פירוט והרחבה בהמשך המסמך.

זכרו כי יש סטודנטים שמחכים לתקופת הלימודים על מנת להשמיע קולם בעת הזו, בעוד יש כאלה שמחכים לתקופת הלימודים על מנת להתנתק מהמצב ולהתרכז בלמידה ואינם מעוניינים לנהל שיח על המצב בכיתה.

שמרו על האיזון ועל הוראה מותאמת ורגישה.

דוגמאות אפשריות למסרי המרצה לסטודנטים/ות בשיעור

- כולנו נמצאים בתקופה מורכבת ולא פשוטה בעקבות אירועי השבעה באוקטובר ומצב המלחמה.
- את הזמן שיש לנו ביחד נבקש להקדיש ללמידה. ייתכן וניגע בנושאים רגישים ועל כן, חשוב שנשמור על כללי שיח והתנהגות כדי שנוכל ללמוד ביחד באופן מיטבי ומתוך רצון לשמור שכולם ירגישו בטוח ובנוח במרחב הלמידה המשותף.
- במקרה שמישהו מרגיש שנאמר משהו פוגעני או שאינו לגיטימי, נערוך בירור מסודר שלא במסגרת השיעור.
- אם מישהו רוצה לשתף בתחושות ו/או בקושי, נמצא את הזמן המתאים לאפשר זאת.
- כל מי שמקדם פעילות או מסרים סביב תקופה מורכבת ורגישה זו, נבקש לפעול לקידום מאמצים מסוגים שונים מחוץ למסגרת השיעור.
- בכיתה/בזום נשמור על שיח מכבד שאינו מתלהם, נבקש להימנע מהתבטאויות ו/או פעולות שיש בהן כדי להסיט את הקשב מהלמידה עצמה ומהמטרה המשותפת של כלל הסטודנטים/ות - רכישת השכלה גבוהה.

אופני פעולה אפשריים למול שיח נפיץ

מניעה - גם בקרב סגלי ההוראה וגם בקרב הסטודנטים/ות ישנם כאלה אשר שלא מרגישים/ות בנוח לפתח שיח בנושאים מורכבים חברתית ופוליטית, או למול התבטאויות בנושא המלחמה.

במקרים אלה:

- חשוב להכיר בכך שיש כאלה שעבורם קיים קושי לדבר על הנושא וכך נציג את הדברים.
- ניתן לעודד את הסטודנטים/ות לדון בנושאים אלה מחוץ למסגרת השיעור.
- נתייחס לכך שאנו פועלים מתוך כוונה להתמקד בלמידה ולאפשר לכולם מרחב בטוח ונוח ללמידה.

השהיית השיח - במצב זה נשהה את השיח המורכב ונבטיח להתייחס לנושא במפגש הבא.
השהייה נועדה לאפשר לנו:

- זמן לקיים בירור של הדברים שלא בעיצומו של השיעור.
 - להפחית את עצימות הרגשות באותו רגע נתון.
 - לייצר מצב שבו אנחנו יוזמים את ההתייחסות ומתווים את כללי השיח.
- שימו לב כי אם הבטחנו להתייחס לנושא, עלינו לקיים זאת ולא לפגום בתחושת האמון של הסטודנטים/ות.

עצירת השיעור וניהול השיח - במצב זה נעצור את השיעור ונתייחס לנושא כהזדמנות לנהל שיח מורכב אך מכבד בנושא הרגישי. במקרה זה נציג כללים לקיום השיח (מפורט בהמשך) ונמשיך בהקשבה, לאחר שכלל הסטודנטים/ות הביעו נכונות לעמוד בכללים ולהימנע מאמירות פוגעניות.

איך נעשה זאת?

עצירה לשם הימנעות משיח טעון

- עוצרים את השיעור ומכירים בסערת הרגשות.
- לא נותנים לדיון להמשיך תוך הוספת הסבר לעצירה.
- מספקים מסגרת חלופית / מענה חלופי.
- הפסקה קצרה.
- המשך שיעור.

דיון מוגבל

- עוצרים את השיעור ומכירים בסערת הרגשות.
- פותחים לדיון לזמן מוגבל - תוך הסברת הרציונל.
- בודקים מי מעוניין בדיון.
- יוצרים מסגרת ברורה - זמן תגובה, כללי שיח.
- מנחים את הדיון, מסכמים.
- הפסקה קצרה.
- המשך שיעור.

דיון מלא

- עוצרים את השיעור ומכירים בסערת הרגשות.
- פותחים לדיון - תוך הוספת הסבר - למה לא ניתן להמשיך בשיעור.
- יוצרים מסגרת ברורה - כללי שיח, מסגרת.
- מנחים את הדיון - מוודאים שמי שרוצה השמיע את קולו.
- מסכמים.

החלטת לנהל שיח טעון במליאה? הנה כמה כללים מוצעים:

• הגדירו מרחב בטוח לשיח

ודאו כי בשיח שתקיימו כל אחד ואחת יכולים לבטא את רגשותיהם ומחשבותיהם (מתאים לקבוצות קטנות ולא לקורסים שהיקפם עשרות סטודנטים/ות).

• שיח מכבד ומכיל

נקיים את השיחה תוך שיתוף ברגשות ובתחושות, הבעת דעה אישית שאינה פוגעת באחרים/ות, שמירה על כבוד הדדי והימנעות מתקיפה אישית של הנוכחים בחדר.

• כל מה שנאמר בחדר - נשאר בחדר

על מנת לשמור על תחושה של מרחב בטוח ומוגן, נקפיד לבקש מהסטודנטים/ות:

- לכבד את הדוברים ולא לשתף מחוץ לשיעור את הדברים שנאמרו.
- מותר לשתף רק בדברים שאמרתם או הרגשתם למול המצב.
- יש להימנע מהתייחסות לשמועות ו/או מקרים שאינכם מכירים ממקור ראשון.

****לא נוכל להבטיח שדברים שנאמרו בשיח הכיתתי לא ייצאו מגבולות הכיתה ולכן חשוב להדגיש את בקשתנו לשמור ולכבד את מרחב השיח והדוברים/ות.**

כמה דגשים

"כולנו על הקצה"

כולנו טעונים ומרגישים "על הקצה". למרות שהמקור לכך זהה - אירועי השבעה באוקטובר והמלחמה שבעקבותיהם - בפועל לכל אחד/ת נקודת מבט שונה ומועקות שונות. בנוסף, במגה-איום, כולנו מתקשים להיות פתוחים לשונות בתפיסות. על-כן, יש להיות רגישים במיוחד לכך שמה שנדמה לנו כאמירה מחברת ותומכת - עלול ליצור מתח משמעותי.

"תעצמות נפש"

כמרצים/ות בעת הזאת נדרשות מאיתנו לא אחת תעצמות נפש - כוחות נפשיים לשרוד ולסייע לאחרים לשרוד. זה בא לידי ביטוי כשאנחנו נדרשים לשמור על ערכים, נורמות ועל אתיקה אישית ומקצועית גם בתקופה מאתגרת.

"מבוגר אחראי"

כמרצים/ות אנו המבוגר האחראי שנדרש להחזיק באחריות על המצב בכיתת הלימוד/בקורס ולשמור את הגבולות שמגנים על הנוכחים/ות מפני פגיעה.

בין הסתה לסולידריות - בניית מדרג ארגוני

בזמן רגיש כמו שאנו נמצאים בו עכשיו, ביטויים שונים, אם בע"פ או כפוסטים ברשתות חברתיות נתפסים כתמיכה במעשי טרור או כהסתה.

כדי לנסות ולהתמודד עם זה, שוחחנו עם ארגונים שונים ואספנו יחד איתם דוגמאות למדרג שלהם שמסייע להבחין בין ביטויים לא לגיטימיים - לכאלה שאולי קשה לקבל, אך הם לגיטימיים. המלצתינו היא שכל ארגון יבחן מה הקווים האדומים המתאימים לו. ליצור מדרג ארגוני, בהתאם לפעילות הארגון והתרבות הארגונית, שיאפשר לבחור את התגובה הראויה במידה ועולים ביטויים כאלה.

המדרג שלפניכם הוא דוגמה בלבד. הוא אינו בהכרח מייצג את המדרג הנכון לכל ארגון

הפעולה	מידת הלגיטימיות	האמירה
<ul style="list-style-type: none"> ראוי לטיפול משמעותי, או לפיטורין 	<ul style="list-style-type: none"> לא לגיטימי 	<ul style="list-style-type: none"> פרגון לחמאס על פעולת ה-7 באוקטובר קריאות לשטח את עזה ולא לרחם על ילדים
<ul style="list-style-type: none"> שיחה יכולה להבהיר האם מדובר על התבטאות ברוח הסעיף הקודם ולתת הזדמנות לעובד/ת לומר שלא ולהסביר במה מדובר. 	<ul style="list-style-type: none"> לא לגיטימי 	<ul style="list-style-type: none"> תמיכה בחמאס או בגיהאד האיסלמי
<ul style="list-style-type: none"> שיחה שמטרתה לשמור על יחסים. חשוב לקיימה ברגישות (כולנו "על הקצה" בזמן זה). כדאי להשתמש בכלי של "דיאלוג אפקטיבי ומוגן". 	<ul style="list-style-type: none"> לגיטימי (גם אם מורכב בתקופה כזו) במדינה דמוקרטית מותר לשתוק ומותר לבחור למה מתייחסים. מותר גם להצר על הילדים בשני הצדדים. מותר להשוות, גם אם זה מעצבן אותנו. 	<ul style="list-style-type: none"> צער על מות ילדים ואנשים בעזה
	<ul style="list-style-type: none"> לגיטימי 	<ul style="list-style-type: none"> אמירה כי צריך להימנע מכניסה קרקעית והכי חשוב להחזיר את השבויים

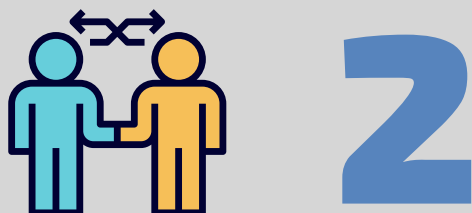
דיאלוג אפקטיבי

דיאלוג אפקטיבי הוא כלי למענה לאמירות המעלות מתחים חברתיים/פוליטיים. יכול להיות: בתגובה להערה שמציפה מתח כזה (פוגעת, גזענית, מעידה על פגיעה בדובר וכד'), או כשמקיימים דיאלוג בעבודה או בקהילה על הנושא, יעיל במיוחד בארגונים מגוונים.

הכלי הוא משמעותי במיוחד כאשר לא רוצים להימנע מלשוחח על נושא טעון, במיוחד כשהמחיר של הימנעות הוא לרוב גבוה יותר מהמחיר של קיום דיאלוג אפקטיבי בנושא.

דיאלוג אפקטיבי הוא מענה ששומר על מערכות יחסים ומאפשר להיות אפקטיבי בטיפול במתחים עצמם. בנוסף, הכלי יעיל בעידוד שינוי ולמידה אצל המעורבים בו.

כתגובה לדברי הצד השני, הבעת דעה נעשית בשני שלבים:

2

"ערעור ידידותי*":

הבעת הפער בינינו בהיקף ובאופן שמאפשר לצד השני להקשיב ולהתחבר.

"ערעור ידידותי*": מושג מתוך מודל של מרכז "רואים רחוק" - מיינדפולנס בהתמרת סכסוכים.

1

יצירת מרחב בטוח לצד השני:

הדגשת ההסכמה עם דברים שאמר הצד השני (ומהם!) הזדהות עם משהו שהצד השני אמר, אמפתיה, הבנה. חשוב למצוא ממש הסכמה (ולא להסתפק רק באפשרויות החלשות יותר כמו "אני מבין את הקושי שלך עם..."), "אני שומע מה שאתה אומר שהוא...".

דיאלוג אפקטיבי

כללי אצבע לקיום דיאלוג אפקטיבי במענה למתחים חברתיים ופוליטיים בארגון

ידידותיות: שמירה על מערכות יחסים, מאמץ שלא ליצור אנטגוניזם, שמירה על כבוד הדדי, מאמץ להימנע מ"טריגרים חמים" במידת האפשר.

איפוק: "השהיית שיפוט", הבלגה על "טריגרים חמים" ("hot buttons") בדברי האחר. חיפוש הפרשנות החיובית למה שנאמר.

תוצאותיות: בירור מתמיד עם עצמי - "מה אני רוצה ויכול להשיג בשיחה?"

הדדיות: הקשבה משמעותית ואמתית שמנסה ללמוד משהו חדש (ולא רק ללמד ולהטיף).

